

รายงานผลการวิจัย
เรื่อง
การวิจัยและพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษา
ตลอดชีวิต
กรณีศึกษานครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง

จิตรกรรมฝาผนังแสดงภาพปราสาทราชวัง สมัยอยุธยา ในตำหนักพระพุทโธเมษาจารย์ วัดพุทโธสวรรค์
Mural painting dated to Ayutthaya period at Phuttha Kosajara residence,
Wat Phutthaisawan, depicting a palace.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรื

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	
หลักการและเหตุผล	๑
วัตถุประสงค์	๓
ขอบเขตการศึกษา	๓
วิธีการศึกษา	๔
สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๕
สรุปผลการวิจัย	๕
๑. สภาพทั่วไปของแหล่งเรียนรู้	๕
ประเภทของแหล่งเรียนรู้	๕
ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้	๕
สาระความรู้ที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้	๖
คุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา	
เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต	๗
๒. การกำหนดรูปแบบการพัฒนา	๘
๒.๑ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม	๘
๒.๒ แหล่งเรียนรู้บ้านสังคิตประดิษฐ์ดนตรีไทย	๑๓
๒.๓ พิพิธภัณฑวัตถุเรือไทยและเครือข่ายแหล่งเรียนรู้	
เรื่องเรืออยุธยา	๑๕
๓. แนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับวิชาประวัติศาสตร์	๑๗
ข้อเสนอแนะ	๑๙
เอกสารอ้างอิง	๒๑

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า	
แผนภูมิที่ 1	แสดงระบบการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้ รูปแบบการวิจัยตนเอง (self-research model) ของ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จันทรเกษม	๑๑
แผนภูมิที่ 2	กระบวนการเรียนรู้ที่ใช้รูปแบบการวิจัยตนเองของ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม และผลได้ (outcome) จากการเรียนรู้	๑๒
แผนภูมิที่ 3	รูปแบบที่กำหนดในการจัดการเรียนรู้ในแหล่ง เรียนรู้บ้านสังคิตประดิษฐ์	๑๔
แผนภูมิที่ 4	รูปแบบที่กำหนดในการจัดการเรียนรู้ในแหล่ง เรียนรู้พิพิธภัณฑสถานเรือไทย นายไพฑูรย์ ชาวมาลา	๑๖

หลักการและเหตุผล

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีการจัดการศึกษาสามรูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย และมีเจตนารมณ์ให้เป็นจัดการศึกษาเพื่อสนองตอบต่อหลักการที่ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด ให้ผู้เรียนมีความสามารถในการเรียนรู้และสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างแท้จริง รวมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาตลอดชีวิต โดยทุกส่วนในสังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาการพัฒนาสาระ และกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (มาตรา ๘) การเรียนรู้ต้องจัดให้เกิดได้ตลอดเวลาและทุกสถานที่ที่มีการประสานความร่วมมือจากทุกฝ่าย (มาตรา ๒๔ (๖) และรัฐจะต้องจัดให้มีแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ (มาตรา ๒๕) เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ตามที่ต้องการ

จากการสัมมนาบทบาทของแหล่งเรียนรู้กับการจัดการเรียนการสอน ซึ่งจัดโดยสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ที่ประชุมได้ร่วมกันกำหนดความหมายของ**แหล่งเรียนรู้** ว่าหมายถึง “**แหล่ง** หรือ **ที่รวม** ที่อาจมีสภาพ / สถานที่ หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้ หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างไปจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอน หรือศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียน การประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะสร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับการประเมินผลในห้องเรียน” นอกจากนี้ยังได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังนี้

๑) **การจัดการศึกษาในรูปแบบที่หลากหลาย** : สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในทุกระดับและทุกกลุ่มเป้าหมาย และเหมาะสมกับสภาวะความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ในแต่ละพื้นที่

๒) **สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง** : เสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับสภาพสังคม วิถีชีวิต และสภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองของแต่ละสังคม

๓) **จัดหาความร่วมมือ** : โดยร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งตัวผู้เรียน เพื่อจัดทำหลักสูตรที่ยืดหยุ่น ผู้เรียน

สามารถเลือกเรียนได้ตามความสนใจและความถนัด

๔) **หลักสูตรเนื้อหาสาระเป็นที่ยอมรับ** : สามารถเทียบโอนความรู้จาก การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าสู่การศึกษาในระบบ

๕) **จัดทำสื่อ** : จัดทำสื่อที่ใช้ในการนำเสนอและการเรียนการสอนอย่าง หลากหลาย ได้แก่ สื่อเสริมแบบเรียน สื่อวิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน รวมทั้งสื่อบุคคลซึ่งเป็นวิทยากรในท้องถิ่น

๖) **ประสานเชื่อมโยงกับองค์กรต่าง ๆ** : เพื่อให้ทุกส่วนได้มีส่วนร่วมใน การจัดการศึกษา

๗) **อบรมผู้เกี่ยวข้อง** : จัดการอบรมผู้เกี่ยวข้องเพื่อให้การจัดการศึกษาใน แหล่งการเรียนรู้ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๘) **สนับสนุนด้านทรัพยากรและจัดทำมาตรฐาน/ตัวชี้วัด และประเมินผล** : จัดให้มีการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการจัดทำมาตรฐานตัวชี้วัด การดำเนินการ อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทั้งนี้ เกณฑ์วัดความสำเร็จควรมีหลากหลายเพื่อให้สอดคล้องกับขีดความสามารถของผู้เรียน

แนวความคิดในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้นั้น มุ่งเน้นให้มีการเรียนรู้ที่เกิด จากการปฏิบัติจริงในสภาพแวดล้อมจริง โดยมีฐานความเชื่อว่าจะทำให้ผู้เรียนมี **ความรู้ และทัศนคติที่ดี** ต่อสภาพแวดล้อม รักถิ่นฐาน สามารถสืบทอดความรู้ จากบรรพบุรุษ เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติที่ก่อให้เกิด **ทักษะ** และนำไปสู่การ ประกอบอาชีพได้ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เอาความจริง และผู้เรียนเป็นตัวหลัก และเอาวิชาเป็นส่วนประกอบ สภาวะแวดล้อมดังกล่าวจะ ช่วยกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ของผู้เรียน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อการ จัดทำรูปแบบการส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ในประเทศไทย โดยศึกษากรณีนคร ประวัติศาสตร์จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง ผลการศึกษา พบว่า พื้นที่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงมีนักท่องเที่ยว นักวิชาการ นักวิจัย นักการศึกษา นักประวัติศาสตร์ โบราณคดี และผู้สนใจทั่วไปทั้งจากในประเทศ และต่างประเทศเข้ามาศึกษาค้นคว้า วิจัย และเขียนตำราเผยแพร่ไปทั่วโลก และ ถือว่าจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงเป็น **แหล่งแห่งการเรียนรู้ของ ประชาคมโลก**อย่างแท้จริง

ด้วยความสำคัญและคุณสมบัติอันโดดเด่นของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังกล่าวมาแล้ว สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงจัดตั้งคณะทำงาน

“อยุธยา : มหานครแห่งการเรียนรู้” ขึ้น เพื่อดำเนินการศึกษาและพัฒนาสถานที่ใน นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียงให้เป็น “แหล่งเรียนรู้” ที่ ตอบสนองความสนใจของผู้เรียนในการศึกษาทั้ง 3 ระบบคือ การศึกษาในระบบ โรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย สำหรับผลการ ศึกษาที่ได้จากการศึกษาในชั้นตอนนี้ สำนักงานฯ จะได้นำไปเป็นแนวทางในการ ดำเนินงานจัดทำโครงการนำร่องเพื่อทดลองแนวทางในการดำเนินการส่งเสริม สนับสนุนและการ จัดตั้งแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาลดชีวิตต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยและพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาลดชีวิต : กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง
2. เพื่อศึกษาและนำเสนอรูปแบบ วิธีการพัฒนา วิธีส่งเสริม และวิธีการจัดการ แหล่งเรียนรู้ เพื่อตอบสนองความสนใจของผู้เรียน ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การ ศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย

ขอบเขตการศึกษา

ในการดำเนินงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาด้านพื้นที่ และด้านเนื้อหาไว้ดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่
การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เฉพาะ เกาะเมือง) และบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา
การศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นในการศึกษาสภาพทั่วไปของแหล่งเรียนรู้ กำหนด รูปแบบวิธีการพัฒนา วิธีการส่งเสริม และวิธีการจัดการแหล่งการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อ การศึกษาลดชีวิต โดยให้ครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังต่อไปนี้
 - ๑) สภาพทั่วไปของแหล่งการเรียนรู้ในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และพื้นที่ใกล้เคียง ศึกษาสภาพปัจจุบัน และศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

กับการศึกษาตลอดชีวิต

๒) กำหนดรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาตลอดชีวิต

๓) แนวทางการส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาตลอดชีวิต

๔) ความเชื่อมโยงของแหล่งการเรียนรู้กับการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนหลักสูตร มาตรฐานและสาระการเรียนรู้ กระบวนการและกลยุทธ์ในการเรียนรู้ รวมทั้งวิธีการเทียบโอน

๕) การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเรียนรู้และแนวทางการส่งเสริมให้มีแหล่งการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ศึกษาที่มีบริบทที่แตกต่างกัน

วิธีการการศึกษา

การวิจัยและพัฒนาแหล่งเรียนรู้สำหรับการศึกษาตลอดชีวิต : กรณีศึกษา นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและพื้นที่ใกล้เคียง ได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. การศึกษาเอกสาร เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่ในพื้นที่ศึกษาจากเอกสาร หนังสือ รายงานการวิจัย งานเขียน วารสาร สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับแหล่งการเรียนรู้ทั้งภาษาไทย และภาษาต่างประเทศ รวมทั้งการสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต

๒. การศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วย

๑) การสำรวจข้อมูลแหล่งเรียนรู้

๒) การสัมภาษณ์ การแลกเปลี่ยนความรู้ข้อคิดเห็น สอบถามความคิดเห็นจากผู้รู้คนสำคัญ ผู้มีประสบการณ์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้โดยตรง

ในการศึกษาจากเอกสาร และการสำรวจภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้แบบ **บันทึกข้อมูลแหล่งเรียนรู้** เป็นเครื่องมือในการบันทึกข้อมูล โดยแบบบันทึกข้อมูลดังกล่าวมีชุดคำถาม ๑๒ ข้อ ประกอบด้วยคำถามปลายปิด (closed-end questions) ที่มีคำตอบเตรียมไว้ให้เลือก และคำถามปลายเปิด (opened-end questions) สำหรับ ผู้สำรวจกรอกข้อความลงในที่ว่างที่เตรียมไว้

๓) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งเรียนรู้ โดยเมื่อทำการสำรวจเก็บข้อมูลแหล่งเรียนรู้ต่างๆ แล้ว นำข้อมูลในส่วนต่างๆ มาจัดประเภท วิเคราะห์ และประเมินศักยภาพแหล่งเรียนรู้

๔) ดำเนินการคัดเลือกแหล่งเรียนรู้ที่มีศักยภาพสูง จากกลุ่มแหล่งเรียนรู้ในส่วนของรัฐ แหล่งเรียนรู้ในส่วนของเอกชน และแหล่งเรียนรู้ในส่วนของคุณชนประเภทละ ๑ แห่ง เป็นแหล่งตัวอย่างในการกำหนดรูปแบบการพัฒนาและการส่งเสริมให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับการศึกษาดูงาน

๕) การกำหนดรูปแบบที่เหมาะสมในการพัฒนา ส่งเสริม และจัดการแหล่งเรียนรู้อย่างยั่งยืน

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

๑. สภาพทั่วไปของแหล่งเรียนรู้

● ประเภทแหล่งเรียนรู้

จากการสำรวจข้อมูลและศึกษาแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียง พบว่ามีจำนวนทั้งหมด ๑๓๓ แห่ง ประกอบด้วยโบราณสถาน ๑๐๗ แห่ง (คิดเป็นร้อยละ ๘๐.๔๕) และแหล่งเรียนรู้ประเภทพิพิธภัณฑ์ ศูนย์ข้อมูล ห้องสมุด สถานศึกษา สถานประกอบการ แหล่งหัตถกรรม และแหล่งธรรมชาติ อีกจำนวน ๒๖ แห่ง (คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๕๕)

ในจำนวนแหล่งเรียนรู้ ๑๓๓ แห่ง เป็นแหล่งเรียนรู้ที่อยู่ในความรับผิดชอบดูแลจัดการของส่วนราชการ (ภาครัฐ) จำนวน ๘๗ แห่ง (คิดเป็น ร้อยละ ๖๕.๔๒) อยู่ในความรับผิดชอบดูแลของวัด มูลนิธิ องค์กรเอกชน จำนวน ๓๒ แห่ง (คิดเป็นร้อยละ ๒๔.๐๖) และเป็นของเอกชน จำนวน ๑๔ แห่ง (คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๕๒)

แหล่งเรียนรู้หลายแห่งที่ศึกษามีสถานภาพและบทบาทความสำคัญหลายอย่างในขณะเดียวกัน เช่น พระราชวังจันทรถึกจะมีบทบาทเป็นทั้งโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และเป็นแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น

● ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้

ทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และบริเวณใกล้เคียงมีอยู่อย่างน้อย ๒๒ ประเภท ได้แก่ (๑) พระปรางค์ จำนวน ๑๒ แห่ง (๒) เจดีย์ จำนวน ๕๒ แห่ง (๓) พระพุทธรูปสำคัญ จำนวน ๑๘ แห่ง (๔) โบสถ์/ อุโบสถ จำนวน ๓๖ แห่ง (๕) วิหาร จำนวน ๒๓ แห่ง (๖) ศาลา/หอไตร/กุฏิ จำนวน ๑๒ แห่ง (๗) รอยพระพุทธรูปจำลอง จำนวน ๓ แห่ง (๘) ตู้พระธรรม จำนวน ๔ แห่ง (๙) ธรรมาสัน / สังกะสี

(ธรรมาสน์สวด) จำนวน ๔ แห่ง (๑๐) ป้อม ประตู่ กำแพง จำนวน ๑๗ แห่ง (๑๑) งานปูนปั้น จำนวน ๑๕ แห่ง (๑๒) งานแกะสลักไม้ จำนวน ๘ แห่ง (๑๓) จิตรกรรมฝาผนัง จำนวน ๑๐ แห่ง (๑๔) อนุสาวรีย์ /รูปเคารพอื่น ๆ จำนวน ๑๒ แห่ง (๑๕) เรือโบราณ/เรือจำลอง จำนวน ๘ แห่ง (๑๖) วัฒนธรรม/ประเพณี จำนวน ๒๔ แห่ง (๑๗) เครื่องดนตรี/ดนตรีไทย จำนวน ๒ แห่ง (๑๘) หัตถกรรม/ศิลปกรรม จำนวน ๑๕ แห่ง (๑๙) อาหารและขนม จำนวน ๒ แห่ง (๒๐) แหล่งโบราณคดี จำนวน ๔๖ แห่ง (๒๑) เรือไทย จำนวน ๖ แห่ง (๒๒) พระที่นั่ง/ตำหนัก/ที่ประทับ จำนวน ๑๐ แห่ง ซึ่งทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ส่วนใหญ่ในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ จะมีลักษณะเป็นทั้งสถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่เป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่น มีพระปราสาทอยู่ในแหล่งเรียนรู้ ๑๒ แห่ง สามารถเข้าศึกษาหาความรู้ในแหล่งเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นเจดีย์ได้ถึง ๕๒ แห่ง เป็นต้น

● **สาระความรู้ที่มีอยู่ในแหล่งเรียนรู้**

จากผลการศึกษา พบว่า สาระความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา มีทั้งหมด ๒๓ หมวด โดยสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ตามหมวดสาระความรู้ ดังนี้

หมวดสาระความรู้	จำนวนแหล่ง (แห่ง)	หมวดสาระความรู้	จำนวนแหล่ง (แห่ง)
ลักษณะกายภาพของเมือง	๗๔	เรือและวิถีชีวิตเมืองน้ำ	๑๕
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๔๑	วัฒนธรรม ประเพณี	๓๕
โบราณคดีพระนครศรีอยุธยา	๑๖	ศาสนาและความเชื่อ	๘๔
สถาปัตยกรรม	๙๑	เทคโนโลยีและการช่างฝีมือ	๓๑
จิตรกรรม	๑๖	สงครามและการป้องกันประเทศ	๒๐
ประณีตศิลป์	๒๑	หัตถศิลป์ที่เป็นเอกลักษณ์	๑๕
ประติมากรรม	๓๗	ดนตรีและเครื่องดนตรีไทย	๓
เครื่องปั้นดินเผา	๑๑	กีฬาและศิลปะป้องกันตัว	๑
บุคคลสำคัญ	๓๓	การจัดพิพิธภัณฑ์/พิพิธภัณฑ์ศึกษา	๙
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	๒๑	การท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยว	๒๙
การค้าขาย	๓๙	การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม	๗๔
วรรณกรรมและภาษา	๑๑		

อย่างไรก็ตามในแหล่งเรียนรู้แต่ละแห่งนั้น ไม่ได้มีสาระความรู้เพียงด้านใดด้านหนึ่งเท่านั้น แต่จะมีสามารถความรู้สะสมและซ้อนทับปะปนกันอยู่เป็นจำนวนมาก จากการสำรวจพบว่า แหล่งเรียนรู้ที่ไม่ใช่สถานศึกษาที่มีสาระการเรียนรู้หลาดด้านที่สุด คือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรมุขม มีสาระความรู้จำนวน 21 หมวด ซึ่งมีจำนวนใกล้เคียงกับพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เจ้าสามพระยา มีสาระความรู้จำนวน 20 หมวด นอกจากนี้ยังพบว่าแหล่งเรียนรู้ที่มีสาระในการเรียนรู้น้อยที่สุดคือเพียง 1 หมวด ได้แก่ วิหารกลบ อุดยามมหาปราสาท และตึกดิน เป็นต้น

๒. คุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต

คุณลักษณะและปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อนำไปสู่การพิจารณาประเมินศักยภาพและคัดเลือกแหล่งเรียนรู้เพื่อกำหนดรูปแบบการพัฒนา ประกอบด้วยปัจจัย ๑๐ ประการ คือ

- (๑) ความหลากหลายของทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้
- (๒) ความโดดเด่นของทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้
- (๓) กิจกรรมภาคปฏิบัติ
- (๔) ความน่าสนใจของทรัพยากรที่มีอยู่ในแหล่ง
- (๕) ความหลากหลายขององค์ความรู้ที่มีอยู่ในแหล่ง
- (๖) การดูแลรักษาสภาพแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อม
- (๗) การเข้าถึงแหล่ง
- (๘) ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภท

วิทยากร/ ผู้แนะนำ

- (๙) ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อเอกสาร
- (๑๐) ความพร้อมของปัจจัยอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ประเภทสื่อ

นิทรรศการ/ ป้าย

๓. การคัดเลือกแหล่งเรียนรู้เพื่อกำหนดรูปแบบในการพัฒนา

ผลการคัดเลือกแหล่งเรียนรู้เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับกำหนดรูปแบบการพัฒนา โดยพิจารณาจากเกณฑ์ (criteria) ๙ ข้อ ประกอบด้วย

- (๑) มีทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย
- (๒) มีสาระความรู้ที่หลากหลาย

- (๓) มีวัตถุประสงค์ในการเป็นแหล่งเรียนรู้ตามมาตรา ๒๕
- (๔) การเข้าถึงสะดวกและปลอดภัย
- (๕) มีวิทยากร / ผู้เชี่ยวชาญ / ผู้แนะนำ / ผู้สอนสามารถจัดกระบวนการเรียนรู้ได้ตามมาตรา ๒๓ และมาตรา ๒๔
- (๖) มีทรัพยากรที่โดดเด่น น่าสนใจ สอดคล้องกับหลักสูตร และมีสาระการเรียนรู้ตามมาตรา ๒๓
- (๗) มีการปฏิบัติกิจกรรมที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง
- (๘) มีเนื้อหาสาระทางวิชาการ หรือวิชาชีพที่ไม่มี หรือมีแต่เข้าถึงได้ยากในโรงเรียน วิทยาลัย หรือมหาวิทยาลัย
- (๙) ในกรณีของเอกชนผู้ครอบครองหรือเจ้าของแหล่งเรียนรู้มีความเต็มใจที่จะพัฒนา

ผลการคัดเลือกโดยพิจารณาตามเกณฑ์ จากแหล่งเรียนรู้ทั้งหมด ๑๓๓ แห่ง พบว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีศักยภาพในการพัฒนา โดยจะนำไปเป็นแหล่งตัวอย่างสำหรับการกำหนดรูปแบบการพัฒนาต่อไป ได้แก่

- (๑) **พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม และอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา** (แหล่งเรียนรู้ภาครัฐ)
- (๓) **บ้านดนตรีไทยสังคีตประดิษฐ์** (แหล่งเรียนรู้ภาคเอกชน)
- (๔) **พิพิธภัณฑ์เรือไทย เครื่องขายแหล่งเรียนรู้เรือเรือ และเรือจำลอง** (แหล่งเรียนรู้ภาคเอกชนและเครื่องขายชุมชน)

๔. ตัวอย่างการกำหนดรูปแบบการพัฒนา

๔.๑ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม (พระราชวังจันทระเกษม)

จากผลการศึกษาพบว่า พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม (พระราชวังจันทระเกษม) มีศักยภาพในการพัฒนาหลายประการด้วยกันที่สำคัญ คือ

- (๑) สถานที่ตั้งเป็นวังหน้าในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า วังจันทระ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์หลายพระองค์ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มีการฟื้นฟูบูรณะวังจันทระขึ้นใหม่พร้อมกับสร้างพระที่นั่ง และอาคารประกอบหลายหลัง สถานที่ตั้งพิพิธภัณฑ์เป็นพื้นที่ทางโบราณคดี (archaeological ground) ที่มีคุณค่าในทางวิชาการสูงมาก

- (๒) มีโบราณวัตถุชิ้นสำคัญ และหายากจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์หลายอย่าง ซึ่งไม่สามารถหาได้ในพิพิธภัณฑ์สถานฯ อื่น ๆ ได้

- (๓) มีหอพิศัยส์ลักษณะ หรือหอสองกลอง ซึ่งเป็นอาคารสูงแบบ

ตะวันตกแห่งเดียวที่เหลืออยู่ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา และเป็นอาคารที่สร้างขึ้นเพื่อสนองพระราชประสงค์ทางดาราศาสตร์ของพระมหาจักรพรรดิไทย ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระนารายณ์ฯ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(๔) ภายในเขตกำแพงพระราชวังฯ มีสถานที่ว่างและสนามหญ้า กว้างขวาง ซึ่งภายใต้ผิวดินของสนามหญ้าและที่ว่างล้วนแต่มีรากฐานสิ่งก่อสร้างสมัยอยุธยาและโบราณวัตถุ และหลักฐานทางโบราณคดีฝังจมอยู่มากมาย มีความเหมาะสมในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีภาคปฏิบัติแบบมีส่วนร่วม (participatory archaeological fieldwork) ซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่ที่จะก่อให้เกิดความสนุก เกิดความรู้และทักษะในการเรียนประวัติศาสตร์ไทยไปพร้อม ๆ กัน

(๕) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม มีภัณฑารักษ์ที่มีความรู้ความสามารถทางวิชาการโบราณคดีและการจัดพิพิธภัณฑ์ด้วยวิธีการพึ่งตนเองทั้งด้านวิชาการความรู้ ทรัพยากร และกำลังคน รวมทั้งวิธีการจัดแสดงที่เรียบง่าย

(๖) ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษมเป็นสถานที่เรียนและฝึกหัดในหลักสูตรศิลปะป้องกันตัวและการใช้อาวุธโบราณของโรงเรียนสำนักดาบวังหน้าแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้รับอนุญาตจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ

(๗) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษมเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายกลุ่มอาชีพศิลปะและหัตถกรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๘) พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษม ปัจจุบันมีข้อจำกัดในด้านวิทยากร/ ผู้เชี่ยวชาญในการนำชมน้อย

(๙) ขาดงบประมาณในการจัดกิจกรรมการประชาสัมพันธ์ ขาดสื่อเอกสารนำชม

(๑๐) ไม่เคยมีการศึกษาวิจัยทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเรื่องวังหน้าและพระราชวัง จันทรเกษมมาก่อน จึงทำให้การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ขาดความเชื่อมโยงกับเหตุการณ์และความสำคัญในอดีตของพระราชวังจันทรเกษม

(๑๑) ไม่มีระบบอาสาสมัครพิพิธภัณฑ์ และคณะกรรมการพิพิธภัณฑ์

(๑๒) ไม่มีระบบสมาชิกพิพิธภัณฑ์ โดยเฉพาะสมาชิกที่เป็นสถานศึกษา โรงเรียน และศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรเกษมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต ๒ ลักษณะ/ กิจกรรม ด้วยกัน คือ

(๑) การสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้วยการวิจัยตนเอง (self-research)

โดยให้พิพิธภัณฑ์ฯ จัดทำกิจกรรมการศึกษาวิจัยทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีของพื้นที่ตั้งพระราชวังจันทรถม และดำเนินการวิจัยในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการศึกษาวิจัยด้วย และสร้างกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนทุกประเภทได้เข้ามามีส่วนร่วมในงานชุดค้นคว้าทางโบราณคดีโดยการจัดค่ายโบราณคดีวังจันทน์ มีการวิจัยแบบสหวิทยาการ (interdisciplinary) ซึ่งทั้งผู้วิจัยที่มาจากหลากหลายสาขาวิชา และผู้เรียนจะได้เรียนรู้ร่วมกัน ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๑

(๒) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้ที่หอพิสัยศาลักษณ์ (หอส่องกล้อง)

โดยการสร้างสื่อนิตรรศการ และส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์หอพิสัยศาลักษณ์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ดาราศาสตร์สมัยอยุธยาและสมัยรัชกาลที่ ๔ และดาราศาสตร์สมัยปัจจุบัน ในการพัฒนาตามรูปแบบดังกล่าว ผู้วิจัยได้มอบหมายให้สถาปนิกผู้มีประสบการณ์ในการออกแบบการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์เขียนแบบการปรับปรุงและพัฒนาสื่อเพื่อการเรียนรู้ในหอพิสัยศาลักษณ์ทั้ง ๕ ชั้น และได้นำเสนอประกอบรายงานการศึกษาด้วยแล้ว

รูปแบบการพัฒนาเพื่อให้พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทรถมเป็นแหล่งเรียนรู้ นั้นดังแสดงในแผนภูมิที่ ๒

นักโบราณคดีอาชีพ

กระทรวงการศึกษา ฯ

นักโบราณคดีสมัครเล่น

องค์กรพัฒนาเอกชน

นักประวัติศาสตร์

มูลนิธิเพื่อการศึกษา

ภัณฑารักษ์ในพิพิธภัณฑ์

องค์กรธุรกิจภาคเอกชน

ครู อาจารย์

สภาวิจัยแห่งชาติ

นักวิทยาศาสตร์

สกว.

ผู้เรียน ผู้สนใจ

กองทุนโบราณคดี

ผู้เกษียณจากงาน

เงินบริจาค

นักศึกษา นักเรียน

กองทุนแหล่งเรียนรู้

- ประวัติศาสตร์วังจันทร์
- วิถีชีวิตคนวังจันทร์
- โบราณวัตถุ หลักฐาน
- อาคารสิ่งก่อสร้าง

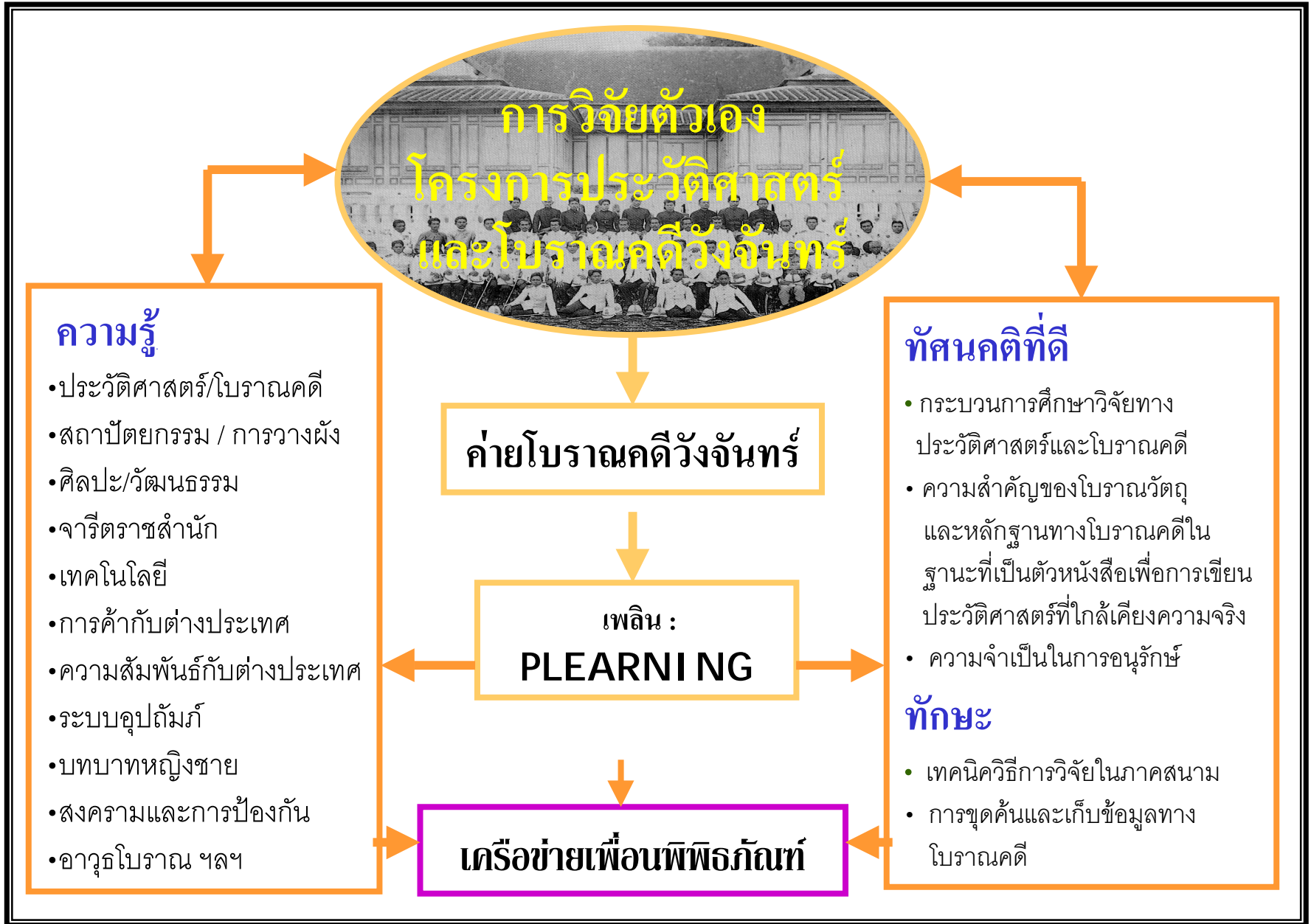
ค่ายโบราณคดีวังจันทร์

เพลิน : PLEARNING

- ทัศนคติที่ดีต่อประวัติศาสตร์
- ความเข้าใจประวัติศาสตร์และโบราณคดี : ไทย / สากล
- ทักษะการทำวิจัย
- เครือข่ายสหวิทยาการ
- เครือข่ายเพื่อนพิพิธภัณฑ์

แผนภูมิที่ ๑

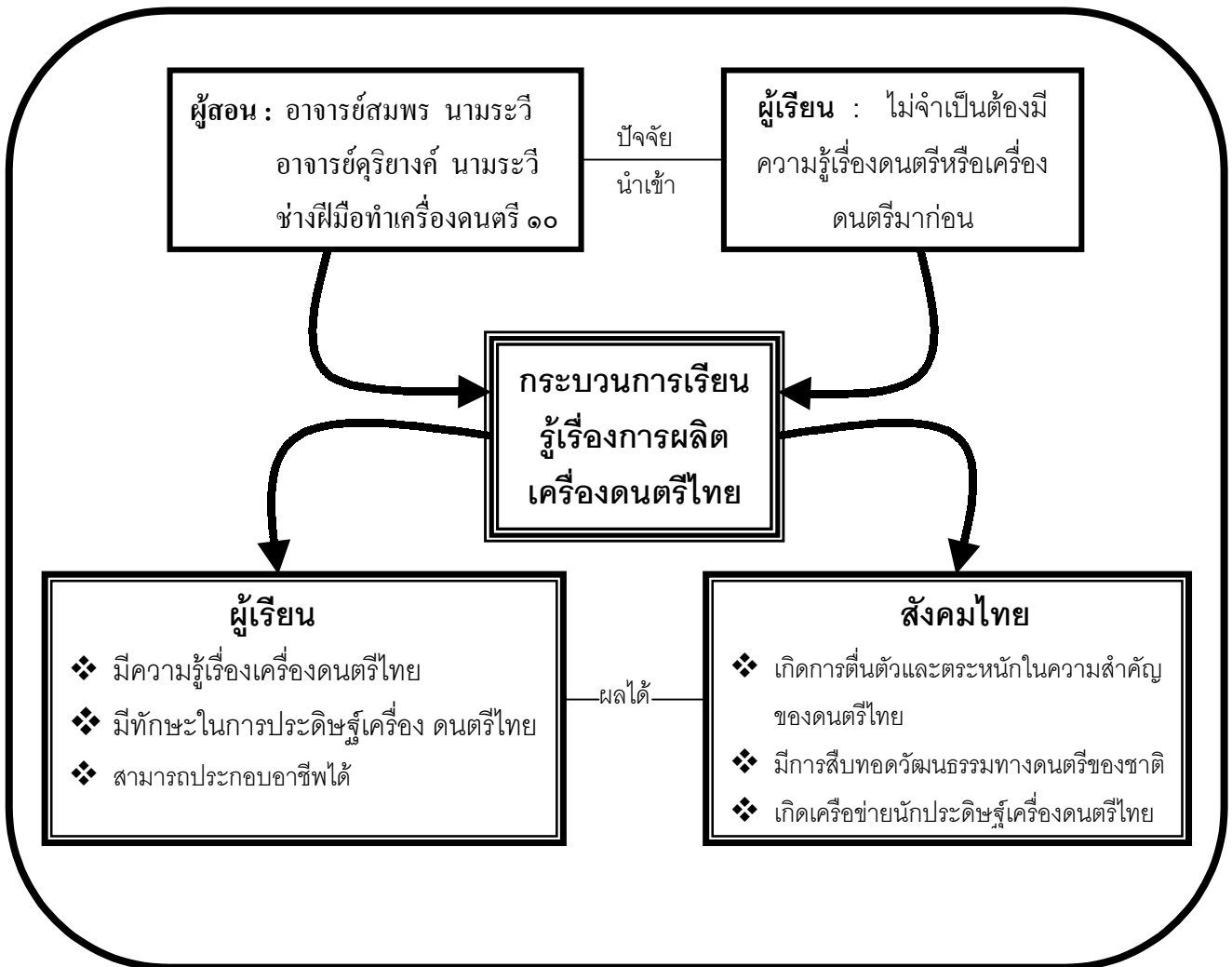
แสดงระบบการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ โดยใช้รูปแบบการวิจัยตนเอง (self-research model) ของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม

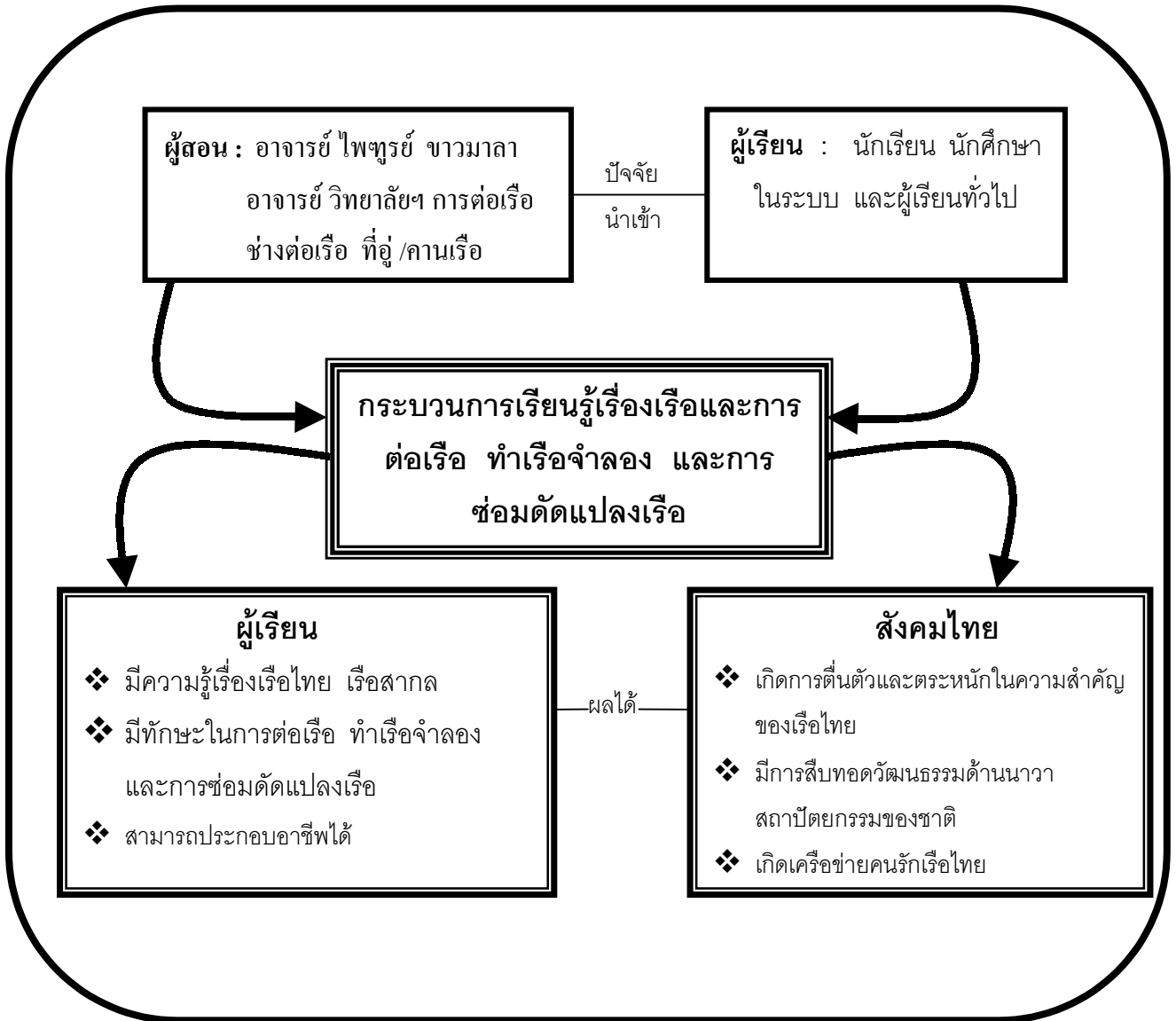
๔.๒ แหล่งเรียนรู้บ้านสังคิตประดิษฐ์ดนตรีไทย

บ้านสังคิตประดิษฐ์ดนตรีไทย เป็นสถานประกอบการประดิษฐ์และผลิตเครื่องดนตรีไทย จำหน่าย สอนการเล่นดนตรี และบริการซ่อมแซมเครื่องดนตรีแห่งเดียวในพื้นที่ศึกษา มีอาจารย์สมพร นามระวี และอาจารย์ดุริยางค์ นามระวี เป็นเจ้าของผู้ก่อตั้ง และผู้จัดการ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีศักยภาพสูงสำหรับการเรียนรู้ด้านการประดิษฐ์และผลิตเครื่องดนตรีไทย ซึ่งผู้วิจัยพิจารณาเห็นว่า วิชาการประดิษฐ์และผลิตเครื่องดนตรีไทยไม่มีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาในระบบทุกสังกัดทุกประเภทและในทุกกระดับ และโดยทั่วไปเป็นวิชาที่มักเรียนรู้ถ่ายทอดกันอยู่ในระบบครอบครัวหรือสืบสายตระกูลเดียวกัน ไม่ค่อยเผยแพร่ให้คนนอกสายตระกูลได้เรียนรู้ แนวทางและรูปแบบการพัฒนาแหล่งเรียนรู้บ้านสังคิตประดิษฐ์ดนตรีไทยที่น่าเสนอในที่นี้ คือ การจัดการให้เป็นสถานศึกษาดนตรีไทยครบวงจร ตั้งแต่การออกแบบ การประดิษฐ์ การผลิตเครื่องดนตรีไทย การจำหน่าย การสอนบรรเลง การซ่อมแซมเครื่องดนตรี โดยมีหลักสูตรการประดิษฐ์และผลิตเครื่องดนตรีเป็นหลักสูตรหลัก ซึ่งจากการหารือร่วมกับอาจารย์ดุริยางค์ นามระวี ผู้จัดการบ้านสังคิตประดิษฐ์ฯ สรุปได้ว่ามีหลักสูตรการประดิษฐ์และผลิตเครื่องดนตรีที่สามารถเปิดให้เรียนรู้ได้ ๓๒ ประเภทเครื่องดนตรี และในการจัดการเรียนรู้ผู้เรียนอาจจะต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นค่าเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุในการผลิตด้วย และจะสามารถเทียบโอนวิชาเรียนเข้าสู่การศึกษาในระบบของกระทรวงการศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมได้ด้วย

รูปแบบการพัฒนาเพื่อให้บ้านสังคิตประดิษฐ์ดนตรีไทยเป็นแหล่งเรียนรู้นั้น
ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๓

แผนภูมิที่ ๓ รูปแบบที่กำหนดในการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้บ้านสังคีตประดิษฐ์

แผนภูมิที่ ๔ รูปแบบที่กำหนดในการจัดการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้พิพิธภัณฑ์เรือไทย
อาจารย์ไพฑูรย์ ขาวมาลา

๔.๓ พิพิธภัณฑ์เรือไทยและเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เรื่องเรืออยุธยา

พิพิธภัณฑ์เรือไทย อาจารย์ไพฑูรย์ ขาวมาลา เป็นแหล่งเรียนรู้ของเอกชนที่เปิดบริการแก่สาธารณชนทั่วไป เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีศักยภาพในการพัฒนาสูงมาก เพราะเจ้าของพิพิธภัณฑ์เป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งทางวิชาการและมีประสบการณ์ในการต่อเรือหลากหลายรูปแบบมาเป็นเวลานานกว่า ๔๐ ปี และมีทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ที่เป็นเรือเก่า เรือจำลอง นิทรรศการเกี่ยวกับเรือไทย เรือโบราณ และมีผลงานทางวิชาการหลายเล่ม

รูปแบบในการพัฒนาพิพิธภัณฑ์เรือไทยอาจารย์ไพฑูรย์ ขาวมาลา คือ การจัดการแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบของเครือข่ายและชุมชนการเรียนรู้ในเรื่องเรืออยุธยา ซึ่งมีทั้งแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถาบันการศึกษาในระบบ สถานประกอบการของเอกชน และศูนย์ศึกษาในความรับผิดชอบของภาครัฐ ประกอบด้วย พิพิธภัณฑ์เรือไทยฯ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์อยุธยา วิทยาลัยเทคโนโลยีและอุตสาหกรรมการต่อเรือพระนครศรีอยุธยา คานเรือ (อู่เรือ) ที่หมู่บ้านฮอลันดา และคานเรือ (อู่เรือ) เหนือบ้านโปรตุเกส โดยสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้เรื่องเรืออยุธยาเข้าด้วยกัน และผู้เรียนสามารถเลือกเรียนภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจากแหล่งเรียนรู้ในเครือข่ายภายใต้หลักสูตรเดียวกัน และสามารถพัฒนาไปสู่การประกอบอาชีพการต่อเรือ การซ่อมแซมเรือ การดัดแปลงเรือเก่าไปใช้ในกิจการท่องเที่ยว และการจัดแสดงพิพิธภัณฑ์เรือโบราณ และการทำเรือจำลองออกจำหน่ายได้ และสามารถเทียบโอนชั่วโมงเรียนเข้าสู่การรับรองมาตรฐานในระบบการศึกษาของกระทรวงการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมได้ด้วย

รูปแบบการพัฒนาเพื่อให้พิพิธภัณฑ์เรือไทยและเครือข่ายแหล่งเรียนรู้เรื่องเรืออยุธยาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่นี้ ดังแสดงในแผนภูมิที่ ๔

๕. แนวทางการจัดการเรียนรู้สำหรับวิชาประวัติศาสตร์

ในการศึกษาได้พบว่าเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาและบริเวณใกล้เคียงมีแหล่งเรียนรู้และทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ด้านประวัติศาสตร์ไทยที่โดดเด่นที่สุด ในการศึกษาจึงได้กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนรู้สำหรับวิชาประวัติศาสตร์ในกลุ่มวิชาสังคมศึกษา โดยมีเนื้อหาสาระที่สามารถเรียนรู้ได้ในปัจจุบัน ๖ เรื่องใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจการค้าขายและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสมัยอยุธยา ศาสนาสมัยกรุงศรีอยุธยา และภูมิปัญญาไทยสมัยอยุธยา ดังแนวทางที่สรุปได้ดังนี้

สาระการเรียนรู้	แหล่งที่เรียนรู้ได้	วิธีการเรียนรู้
๑. เรื่องการเมืองการปกครอง	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ◆ พระราชวังหลวง (วังโบราณ) ◆ วัดพระศรีสรรเพชญ์ ◆ ศาลากลางหลังเก่า ◆ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ◆ เจดีย์ศรีสุริโยทัย ◆ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระศรีสุริโยทัย(ทุ่งมะขามหย่อง) ◆ พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ทุ่งภูเขาทอง) ◆ วัดไชยวัฒนาราม ◆ หมู่บ้านญี่ปุ่น ◆ หมู่บ้านโปรตุเกส ◆ ห้องสมุดประชาชน ◆ ห้องสมุดสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ◆ ห้องสมุดโรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย ◆ ห้องสมุดโรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ ◆ ห้องสมุดสำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๓ อยุธยา ◆ ห้องสมุดสถาบันราชมงคลพระนครศรีอยุธยาวิทยาเขตท่าवासูกกรี ◆ วัดโคกพระยา 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ศึกษาด้วยตนเอง ◆ ศึกษาจากนิทรรศการ ◆ การบรรยายของวิทยากร ครู ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ◆ การจัดกิจกรรมการศึกษาวิจัย ◆ การจัดกิจกรรมวาดภาพถ่ายภาพ จัดทำสื่อเพื่อการเรียนรู้โดยผู้เรียน ◆ การสัมภาษณ์พูดคุย ◆ การเข้าร่วมประกอบศาสนพิธีในชุมชนของศาสนาต่างๆ ◆ การท่องเที่ยว ◆ การขี่จักรยาน ◆ การเดินเท้าสำรวจ ◆ การสร้างหุ่นจำลอง ◆ ศึกษาจากคู่มือการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้	แหล่งที่เรียนรู้ได้	วิธีการเรียนรู้
๒. เศรษฐกิจการค้าขาย และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ	<ul style="list-style-type: none"> ◆ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ◆ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม ◆ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ◆ ป้อมเพชร ◆ ย่านบางกระบือ ◆ วัดพนัญเชิง ◆ ห้องสมุดประชาชน ◆ หอสมุดสถาบันการศึกษาต่างๆในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ศึกษาด้วยตนเอง ◆ ศึกษาจากนิทรรศการ ◆ การบรรยายของวิทยากร ครู ผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญ ◆ การจัดกิจกรรมการศึกษาวิจัย ◆ การจัดกิจกรรมวาดภาพ ถ่ายภาพ จัดทำสื่อเพื่อการเรียนรู้ โดยผู้เรียน ◆ การสัมภาษณ์พูดคุย ◆ การเข้าร่วมประกอบศาสนพิธี ในชุมชนของศาสนาต่างๆ ◆ การท่องเที่ยว ชี้จักรยาน เดินเท้าสำรวจสถานที่ต่างๆ ◆ ฯลฯ
๓. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ◆ อนุสรณ์สถานหมู่บ้านญี่ปุ่น ◆ ศาลากลางหลังเก่า ◆ แม่น้ำเจ้าพระยา ◆ แม่น้ำป่าสัก ◆ แม่น้ำลพบุรี ◆ ระบบคลองภายในเกาะเมืองและพื้นที่โดยรอบ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ศึกษาแผนที่เก่า ◆ ศึกษาแผนที่ปัจจุบัน ◆ ศึกษาแผนภูมิหุ่นจำลอง ◆ ศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ ◆ ศึกษาภาคสนามในสถานที่จริง ◆ การศึกษาวิจัยแบบมีส่วนร่วม ◆ จัดกิจกรรมการสำรวจทางน้ำ ◆ การสำรวจศึกษาพืช สัตว์ ◆ ศึกษาภูมิประเทศ ◆ ศึกษาการใช้ที่ดิน ◆ ศึกษาการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ◆ วิธีการศึกษาโดยมีวิทยากรบรรยาย นำชม ◆ การจัดเวทีเสวนา ◆ ศึกษาจากคู่มือการเรียนรู้
๔. สถาปัตยกรรมและศิลปกรรมสมัยอยุธยา	<ul style="list-style-type: none"> ◆ โบราณสถานต่างๆ ◆ วัดมหาธาตุ ◆ วัดราชบูรณะ ◆ พระราชวังหลวง ◆ พระราชวังจันทระเกษม ◆ ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การบรรยายโดยวิทยากร ครู ◆ การศึกษาสถานที่จริง ◆ การวาดภาพ ทำแผนผัง ลอกลาย ทำหุ่นจำลอง ◆ ศึกษาจากคู่มือการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้	แหล่งที่เรียนรู้ได้	วิธีการเรียนรู้
๕. ศาสนาในกรุงศรีอยุธยา	<ul style="list-style-type: none"> ◆ ย่านวัดพุทธไธศวรชัย บ้านฉนวน คลองตะเคียน ◆ ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ◆ ศาลพระกาฬ ◆ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม ◆ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา ◆ อนุสรณ์สถานบ้านโปรตุเกส 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การศึกษาชุมชนหมู่บ้านพุทธคริสต์ มุสลิมในภาคสนาม ◆ การเยี่ยมชมชุมชนสามศาสนา ◆ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาของแต่ละชุมชน ◆ การสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้นำทางศาสนา และผู้นำชุมชน ◆ การศึกษาจากนิทรรศการ หุ่นจำลอง แถบเสียง และสื่ออื่นๆ ◆ การบรรยายโดยวิทยากร ครู และผู้รู้ ◆ ศึกษาจากคู่มือการเรียนรู้
๖. ภูมิปัญญาไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา <ul style="list-style-type: none"> ◆ เรือไทย ◆ ระบบการป้องกันภัยธรรมชาติ ◆ ระบบป้องกันภัยสงคราม ◆ วิศวกรรมการก่อสร้าง ◆ ภาษาและวรรณกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ คัมขุณแผน ◆ ภูมิเรือไทยตามวัดต่างๆ ◆ พระปราสาท เจดีย์ โบราณสถานต่างๆ ◆ เอกสารโบราณ ◆ ระบบคูคลอง และทางน้ำต่าง ◆ ป้อม กำแพงเมือง ประตูเมือง ◆ อาวุธโบราณในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา และพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ การเรียนรู้ด้วยการเข้าไปชมด้วยตนเอง และศึกษาคู่มือประกอบ ◆ การศึกษาสถานที่จริง ◆ การฟังวิทยากร ครู ผู้รู้บรรยาย ◆ การทดลองสร้างหุ่นจำลอง ◆ การวาดภาพ ถ่ายภาพ ศึกษาคุณลักษณะและเขียนเรื่องเล่าด้วยตัวผู้เรียนเอง ◆ ฯลฯ

ข้อเสนอแนะ

๑. ในการศึกษาพบว่าแหล่งเรียนรู้ในความรับผิดชอบของภาครัฐ คือ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษมมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตได้สูงมาก แต่การพัฒนาแหล่งเรียนรู้อาจจะมีข้อจำกัดเรื่องความสามารถในการตัดสินใจของเจ้าหน้าที่ และการจัดสรรงบประมาณเพื่อกิจกรรมการพัฒนาที่หน่วยงานระดับกรมอาจจะไม่สนับสนุน ดังนั้นควรขอรับการสนับสนุนจากกรมศิลปากร ในดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการให้ชัดเจน และจัดสรร งบประมาณเพื่อดำเนินโครงการนำร่องให้เกิดผลสำเร็จที่เป็นรูปธรรมต่อไป

๒. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ในรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participatory action research) จะต้องได้รับความร่วมมือจากนักวิชาการหลายฝ่าย ผู้ประสานงานจะต้องมีความเข้าใจในปรัชญาของการทำงานในลักษณะ

ดังกล่าวดีพอ ควรจัดให้มีการประชุมและแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องเทคนิคการทำงานวิจัยดังกล่าวให้แก่ เจ้าหน้าที่และผู้ที่เกี่ยวข้องก่อน

๓. การดำเนินงานพัฒนาแหล่งเรียนรู้ สกศ. ควรจัดตั้งคณะทำงานชุดพิเศษขึ้นมาเพื่อดำเนินการในทางปฏิบัติในแหล่งเรียนรู้นาร่อง โดยคณะทำงานอาจเป็นผู้เชี่ยวชาญ หรือนักวิชาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เจ้าของแหล่งเรียนรู้ นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และผู้สนใจจากภาคเอกชน คณะทำงานชุดนี้ทำหน้าที่ในการลงมือปฏิบัติ (Implementation) ให้บรรลุวัตถุประสงค์ของแผนงานพัฒนาในแหล่งเรียนรู้นั้น ๆ

๔. ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ควรให้ดำเนินการ ภายใต้ความร่วมมือของสถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา โรงเรียนอยุธยาวิทยาลัย โรงเรียนจอมสุรางค์อุปถัมภ์ โรงเรียนอยุธยาอนุสรณ์ และสถาบันการศึกษาในระบบในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕. สนับสนุนให้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางในการเรียนรู้ โดยการจัดหาหนังสือ และสื่อเพื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ให้พอเพียงสำหรับการศึกษาตลอดชีวิต

๖. จัดสร้างคู่มือการเรียนรู้ประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้ผู้เรียนระดับต่างได้ใช้ประกอบการเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา

เอกสารอ้างอิง

- เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. **ความเปลี่ยนแปลงภายในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๓ - ๒๕๐๐.** เอกสารวิชาการหมายเลข ๕๙. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.
- คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๑๕.
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. (วินัย พงศ์ศรีเพียร. บรรณาธิการ). **คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม เอกสารจากหอหลวง.** กรุงเทพฯ : สำนักเลขาธิการสำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๓๔.
- เฉลิม สุขเกษม. **กรุงศรีอยุธยา. พระนคร:** กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ศาสตราจารย์ ดร. **เพลิน : PLEARN.** กรุงเทพฯ : พี. เพรส., ๒๕๔๑.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. ศาสตราจารย์ ดร. **การปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้. ใน. ปฏิวัติการศึกษาไทยแก้ปัญหาขาดกรรมทางจิตวิญญาณ.** ๒๕๔๒.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ . (อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. บรรณาธิการ). **อยุธยา : ประวัติศาสตร์และการเมือง.** กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๔๒.
- เดอ ชัวซี, บาทหลวง. (สันต์ ท. โกมลบุตร แปล.). **จดหมายเหตุรายวันการเดินทางไปสุ่ประเทศสยาม.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, ๒๕๑๖.
- ตรี อมาตยกุล. **นำเที่ยวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา.** กรุงเทพฯ: หอการค้าไทย กับ สมาการค้า พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในวาระงานพระราชทานเพลิงศพ นายทองหล่อ บุญยนิตย์, ๒๕๐๕.
- ทรัพย์ากรธณี, กรม. **ทรัพย์ในดินพระนครศรีอยุธยา.** กรุงเทพฯ : กรมทรัพย์ากรธณี จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในการอัญเชิญกุญพระราชทานถวาย ณ วัดกษัตราธิราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๓๔.
- น. ณ ปากน้ำ. **ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา.** พระนคร : สำนักพิมพ์คึกษิตสยาม, ๒๕๑๐.
- บุหงา วัฒนะ, รศ. ดร. **อยุธยาจรดโลก ๒๕๔๐.** พระนครศรีอยุธยา: สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๐.

- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์. **เครื่องทองกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ฝ่ายเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมศิลปากร, มปป.
- ประเวศ วะสี . **แนวคิดเกี่ยวกับระบบพัฒนาการเรียนรู้**. **สานปฏิรูป**. ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษากับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์** . กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **การศึกษา : เครื่องมือพัฒนาที่ยังต้องพัฒนา**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . ๒๕๔๑.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษาเพื่อสร้างบัณฑิตหรือการศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิต**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . ๒๕๔๒.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา. ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ความคิด : แหล่งสำคัญของการศึกษา** . กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . ๒๕๔๓.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การศึกษา : พัฒนาการหรือบูรณาการ** . กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒ . ๒๕๔๐.
- พระธรรมปิฎก. **การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๑.
- พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัดเลขา เล่ม ๑-๒**. กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๑๖.
- พิทยา ว่องกุล.บรรณาธิการ. **ปฏิวัติการศึกษาไทยแก้ปัญหาขาดกรรมทางจิตวิญญาณ**. กรุงเทพฯ : โครงการวิถีทรรศน์, ๒๕๔๒.
- มาลี แดงดอกไม้. **ศรีอยุธยา : ภูมิปัญญาชาวกรุงเก่า**. กรุงเทพฯ : บริษัท แสงปัญญาเลิศ จำกัด , ๒๕๔๒.
- มาลี พฤษ์พงสาวลี. **รายงานการวิจัยประกอบการร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.. ประเด็นบทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนกับการศึกษา**. ๒๕๔๑
- ศิลปวัฒนธรรม (กองบรรณาธิการ). **ตำนานเรือวิถีเมืองน้ำ**. ใน **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ ๑๘ ฉบับที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๔๐.
- ศิลปากร, กรม. **อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยากับคำวินิจฉัยของพระยา**

**โบราณราชธานินทร์ เรื่องศิลปะและภูมิสถานอยุธยา กรุงศรี-
อยุธยา และจังหวัดพิจิตร.** พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉาบศพนาง
แดง แซ่วัดมะ, ๒๕๑๔.

ศิลปากร, กรม. พระราชวังและวัดโบราณในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, พระนคร :
โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๑.

ศิลปากร, กรม. โครงการปรับปรุงแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา.
กรุงเทพฯ : เอ็น เอส พี พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๗.

ศิริพร นันทา. บรรณาธิการ. มรดกไทย-มรดกโลก. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร และ
สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม., ๒๕๔๓.

ศิลปากร, กรม. แผนแม่บทนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : กอง
โบราณคดี., ๒๕๓๓.

ศรีศักร วัลลิโภดม. อยุธยาของเรา. กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงศรีอยุธยา, ๒๕๓๗.
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ยุทธศาสตร์การเรียนรู้ตลอดชีวิตใน
ศตวรรษที่ ๒๑ : สหราชอาณาจักร (ฉบับสรุป) พิศवास ปทุมรัตน์สี,
แปล. กรุงเทพฯ : สกศ., ๒๕๔๓.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม. เอกสาร
ประกอบการประชุมสัมมนาเรื่องบทบาทการเป็นแหล่งเรียนรู้ : แนว
คิดจากองค์การภาครัฐและเอกชน. กรุงเทพฯ : เอกสารถ่ายสำเนาเย็บ
เล่ม, มีนาคม ๒๕๔๔.

สุดารา สุจฉายา (บรรณาธิการ). อยุธยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สารคดี,
๒๕๓๘.

สุมาลี สังข์ศรี. รายงานการวิจัยการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่
๒๑. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : ๒๕๔๔.

สุเมธ ชุ่มสาย ณ อยุธยา. หน้า. ใน **ลักษณะไทย.** (ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช.
บรรณาธิการ). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๒๕.

อารี สวัสดิ์ดี. **จดหมายเหตุดาราศาสตร์จากฝรั่งเศสเกี่ยวกับราชอาณาจักรสยาม
ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช.** กรุงเทพฯ : สมาคมดาราศาสตร์ไทย, ๒๕๔๒.

Kajit Jiasevi. **Proceedings of International Workshop on Ayudhya and Asia.**
Bangkok : Printing house of Thammasat University. 1995.

Wadsworth, Y. **What is Participatory Action Research?** . Action Research
International, Paper2. Available on-line :

<http://www.scu.edu.au/schools/sawd/ari/ari-wadsworth.html>,
1998.

Web sites : -

<http://www.scu.edu.au/schools/sawd/ari/ari-wadsworth.html>

<http://www.fmnk.org/education/default.htm>

<http://www.fieldmuseum.org>

http://www.rbcm1.rbcm.gov.bc.ca/programs/index_programs.html

<http://uwo.ca/museum/lmeadprogrs.html>

<http://www.anmm.gov.au/schools.htm>

<http://www.anmm.gov.au/sch-ed.htm>

<http://www.museum.state.il.us/programs/edu.htm>

http://www.nhm.ac.uk/education/families_and_individuals/workshops.html

http://www.nhm.ac.uk/education/adult_education/index.html

http://www.nmm.ac.uk/cmr/open_museum/open.html

http://www.nmm.ac.uk/cmr/open_museum_seminars_british21.html

<http://www.maryrose.org/educate/edu1.htm>

<http://www.maryrose.org/educate/active1.htm>

<http://www.english-heritage.org.uk/knowledge/conservation/index.asp>

<http://www.lothene.demon.co.uk/school1.html>

<http://www.phm.gov.au/kids/>

<http://www.pma.edmonton.ab.ca/edu/intro.htm>

สัมภาษณ์และหารีอบุคคล

ศาสตราจารย์คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต

อาจารย์พิสิฐ เจริญวงศ์

อาจารย์ไพฑูรย์ ขาวมาลา เจ้าของพิพิธภัณฑ์เรือไทย

อาจารย์ดุริยางค์ นามระวี ผู้จัดการบ้านสังคีตประดิษฐานดนตรีไทย

นางสรिया ทรรทรานนท์ หัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม

นายเมธา วิจักขณะ หัวหน้าฝ่ายวิชาการ อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

นางสาวภาคพิดี อยู่คงดี หัวหน้าฝ่ายวิชาการ สนง.บค.พช. ที่ ๓

พระนครศรีอยุธยา

นางพุลศรี จีบแก้ว ภัณฑารักษ์ ๖ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจันทระเกษม

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา :

ดร. รุ่ง แก้วแดง เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ดร. พิสิษฐ์ เจริญวงศ์ ที่ปรึกษากลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

บรรณาธิการ :

นางสาวสุทธาสินี วัชรบูล

ผู้ศึกษาวิจัย :

นายสายันต์ ไพเราะชญจักร์

ผู้สรุปรายงาน :

นางสาวสายวรุณ บุญคง

ผู้ประสานงาน :

นางสาวสายวรุณ บุญคง

หน่วยงานที่รับผิดชอบ

กลุ่มงานศิลปะและวัฒนธรรม

ผู้อำนวยการ	นางสาวสุทธาสินี	วัชรบูล
คณะทำงาน	นายถวัลย์	มาศจรัส
	นางสาวสายวรุณ	บุญคง
	นางกัลยาณี	ปฎิมาพรเทพ
	นางสาววัลภา	เล็กวิฒนานนท์
	นางจตุพร	หาญวรวงศ์
ผู้จัดพิมพ์ต้นฉบับ	นางสาวบุศรา	บุญเกิด